

УДК 929 : 316 Cvitković I.
Драгољуб Б. Ђорђевић
Машински факултет
Ниш

СКИЦА ЗА ПОРТРЕТ ЈУ СОЦИОЛОГА РЕЛИГИЈЕ: ИВАН ЦВИТКОВИЋ (1945-) – СОЦИОЛОГ РЕЛИГИЈЕ СВЕСТРАНОГ ВИДИКА**

Резиме

Скица за портрет Ивана Цвитковића, босанског социолога религије. То је осми у низу од десет портрета бивших југословенских социолога религије, који су поставили темеље савремене социологије религије на балканском простору. Уз Ивана Цвитковића, у десет најзначајнијих социолога религије аутор убраја још: Штефицу Бахтијаревић, Срђана Врцана, Николу Дуганџију, Јакова Јукића, Марка Кершевана, Николу Складара, Есада Ђимића, Сергеја Флереа и Ђуру Шушњића. Аутор, и сам социолог религије средње генерације, с обзиром на то да је са њима био и јесте у пријатељском односу – поједини су му били и учитељи – присним тоном и стилем описује познанство, дружење и сарадњу, као и домете њиховог научног рада. Тако је поступљено и у скици портрета Ивана Цвитковића.

Кључне речи: Иван Цвитковић, социологија религије, портрети југословенских социолога религије, живот и рад југословенских социолога религије, домет југословенске социологије религије.

Служба

Иван Цвитковић, тај наочити Херцеговац, рођен 1945. године у Мостару, имао је типичну професионалну каријеру за своју добну скупину ондашње Југославије. Завршио је 1967. године социологију на сарајевском Факултету политичких наука, магистрирао 1974. на истоименом загребачком факултету и последипломском студију *Теорије атеизма и религије* – тема: “Католичка црква и омладина у урбаним срединама Босне” – и докторирао *социологију религије* 1978. на љубљанском Факултету за социологију, новинарство и друштвене науке (радња: “Марксистичка мисао и религија /критика теолошке критике односа марксизма и социјализма према религији”¹).

* Текст урађен у оквиру рада на пројекту *Култура мира, идентитет и међукултурни односи у Србији и на Балкану у процесу евроинтеграције* (149014Д), који изводи Центар за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу, а финансира га Министарство науке РС.

* Према *Речнику књижевних термина* (Нолит, Београд, 1985, стр. 73), **Скица** јесте: “1. – Мала прозна форма – сажет књижевни састав који подсећа на → **кратку причу** (делимично на → **цртицу** и → **вињету**), али мање изразит и формалан, обично намерно поједностављен у поступку, присног тона и стила.”

¹ Теза укорићена у књигу и штампана (Cvitković, 1980b).

Продужавајући и скраћујући изборно наставничко време, прошао је једнолинијску универзитетску каријеру, почев од асистента 1972, преко доцента 1980. и ванредног професора 1986, до редовног професора (1989) на предметима *социологија религије* и *социологије сазнања и морала* на Катедри за социологију Факултета политичких наука у Сарајеву. Још је предавао *ошиту социологију* (Грађевински факултет) и *социологију села* (Агрономски факултет) на Свеучилишту у Мостару, као и *филозофију и културу моноистичких религија* на Филозофском факултету у Тузли.

Био је члан уредништва часописа: *Лица, Породица и дијете, Одредјељења, Еџос* – сви из Сарајева – а данас редакције журнала *Религија и толеранција* (Н. Сад). Сада је члан Управе Удружења за политологију БиХ и “редовити члан Хрватског друштва за зnanост и умјетност (Сарајево)”.

За разлику од множине истоврсника, који се свим силама труде да обавију мраком свој живот у социјалистичком периоду, заташкају чланство у Савезу комуниста Југославије (СКЈ) и прикрију освајане позиције у апарату власти – које су мањини доносиле знатне привилегије – проф. Џвитковић, за кога поуздано знам да се тиме баш *није окористио*, без икакве ограде и забашуривања такве податке наводи у биографији: “Радио у руководству Савеза социјалистичке омладине од 1967-1971. Обављао дужност директора Марксистичког студијског центра од 1979-1982. Био извршни секретар Предсједништва ЦК СКБиХ од 1982-1986. год; члан Предсједништва ЦК СКБиХ од 1986-1988, и секретар истоименог тијела од 1988-1989. год.” У Институту за проучавање националних односа, тада јединственом у свој земљи, делао 1989-1990. године.

Подразумева се да тако покретљив и угледан социолог религије, што је Џвитковић неспорно, буде изванредно стручно и предавачки активан, учесник бројних светских и домаћих научних симпозијума и наставник на разноликим додипломским и магистарским школама (Свеучилиште у Загребу, Филозофски факултет, постдипломски студиј *Теорија атеизма и религије*, 1985; магистарске студије на Свеучилишту у Сарајеву, социологија, 1996, 1997, 1998, 2001, 2005, 2006; последипломске студије у Београду, БОШ и ААОМ, 2001, 2002; и последипломске студије на Факултету исламских наука, Сарајево, 2006. године).²

Изгледа да се његова делатност у академском смислу – као професора социологије религије – после заморних преговора, најзад врхуни оснивањем *Магистарског програма из области религијских студија* на коме ће руководити предметом *Религије светиња* (Центар за интердисциплинарне постдипломске студије /ЦИПС/ Универзитета у Сарајеву у сарадњи са Државним универзитетом Аризоне – Одељење за религијске студије /САД/ и Универзитетом у

² Менторисао је ниску докторских и магистарских радњи. Издвајам докторат мр Петра Ђебића *Екуменизам и вјерска толеранција у Југославији*, касније примећен као књига, и магистратуру асистента му Дина Абазовића *Религијски национализам*.

Ослу – Одељење за културалне студије и оријенталне језике /Норвешка/).³ Студенти ће стицати академско звање *магистар религијских студија* – енглеска верзија: *M.A. in Religious Studies*.

Познанство

Порано, још у предрадњама за докторску тезу, запазио сам првотне Иванове религиолошке текстове и публикације. Носећи се мишљу да искуствено истражим утицај урбанизације на процес секуларизације и атеизације младих мога краја,⁴ нисам могао а да не набасам на штампане делове његове магистарске радње о религиозности католичке младежи босанских урбаних средишта, издат докторат и, подвлачим, есеј “Партиципација у религијским активностима”, објављен у *Бљешкама о религији* (1980а:67-74), првој од њега купљеној књизи. Како онда да нисам жудео за познанством с др Цвитковићем?

То се ненадано збило на великом скупу о теми *Савез комуниста и религија*, одржаном 1984. год. у Кумровцу у просторијама Политичке школе “Јосип Броз Тито”, ондашњој “икони” Савеза комуниста Југославије.⁵ У друштву неколицине религиолога, сусрет се убрзано претворио, ни овога трена не могу да се отмам том утиску, у пријатељевање које још увек траје и богати се.

У два маха, пре распада земље, није дошло до гледања – једном, због моје и, други пут, његове “кривице”. Најпре, лењост ме спречила да 1985. не одлетим у Сарајево и присуствујем великом скупу *О односу националног и религијског на селу* (мој реферат и прилог “Национално и религијско на селу”, *Свеске 3/9*:216-220, 1985), на његов позив и у организацији Института за проучавање националних односа. Затим, случајност је кумовала да се не сретнемо у Сарајеву – беше ли јануара или фебруара 1992. године – у цикл

³ Студијски предмети су занимљиви: Религије свијета, Ритуал, симбол, и мит, Религија и род, Религија, насиље и решавање конфликта, Западне религијске традиције, Класична исламска мисао, Религија и национализам у југоисточној Европи, Религија и људска права, Религија и кинематографија: истраживања у популарној култури, Савремене религијске теорије, Христологија од периода просветитељства, Религија и образовање, Религија и социјална правда, Компаративно религијско право. Мени ту фали социологија религије као засебна дисциплина.

⁴ Стало ми је до дигресије. Како сам дипломирао на социологији насеља, а желећи да конкуришем за истоимени предмет на Филозофском факултету у Нишу и истовремено бавим религијом, разумљиво је што сам се окупирао таквом темом и под тим насловом пријавио докторат. Али су ме убрзо два догађаја одвратила од те намене. Први, иако сам испуњавао све конкурсне услове, предметни наставник проф. др Јован Ђирић, добрано потпомогнут мојим назовипријатељима, није желео да ме ангажује.– Убрзо је увидео “шта је од мене испало и направио највећу личну грешку” – његове су речи које и дан-дањи одзвањају “нишком социолошком чаршијом”. Други, проф. др Сергеј Флере, ментор, сматрајући је “лабавом” за један озбиљан захват, одговорио ме је од овакве теме и наговорио на емпиријско проучавање “Друштвене условљености и карактера процеса секуларизације у Нишком региону”. Обојици дубоко захваљујем.

⁵ Материјал објављен у *Кумровечким записима 2/1984*.

босанско-херцеговачког сукоба. Тамо сам боравио с екипом⁶ нишких социолога два-три дана на јавном снимању култне научне емисије ТВ Сарајево “Поинт”, а на позив цењеног журналисте мр Младена Суботића (ратна га пошаст преселила у Скандинавију). У прелепом амбијенту Француског културног центра, неколико сати жустро смо расправљали с босанским постмодернистима у успону – др Сулејманом Бостом и мр Југославом Влаисављевићем,⁷ онда доцентом и асистентом Филозофског факултета – на тему, гле *ироније*, “Чему још социологија?”, тј. односа социологије и постмодерног друштва. Нон-стоп сам телефонирао Цвитковићу, али авај – некуда је одлутао.

Ипак смо се у међувремену видели и незаборавно дружили у Новом Саду, године 1989.⁸ А онда, проклет био, букну страشان рат мржње и насиља!

Рукописна сарадња

Са др Цвитковићем, као ни са ким другим социологом религије из бивше “Југе”, имам деценијску и плодну рукописну сарадњу. Отпочела је давне 1986. године објављивањем текста “Читање традиције: верска штампа и њен однос према културној и религијској свести у нас” (*Градина* 21/1-2/:105-109, 1986), наставила се 90-их – “Развијати социологију религије” (*Градина* 26/5-6/:217-224, 1991);⁹ “Православни међу католицима и припадницима ислама у Босни и Херцеговини” (*Nissa* 20/3-4/:327-346, 1991) – и распламсала у трећем миленијуму. Скицу бисмо оптеретили навођењем свих радова које сам му публикувао у *ЈУНИР годишњаку* и зборницима произашлим из научних пројеката са Филозофског факултета у Нишу, али жеља ми је да истакнем два најновија: први јесте есеј “Муке са светим на примјеру данских карикатура”, по позиву поштено написан за моју последњу књигу *Муке са светим* (Ниш: Нишки културни центар, 2007, 185-195), а други, наиме, чине одреднице које је, опет на моју молбу, спремио за *Социолошки речник* (Београд: Завод за уџбенике, 2007).

Неоспорно је да се Иван увек одазивао на кооперацију, за шта сам му захвалан, но, не страхујући за последице, изричем истину о томе да је досадашња сарадња ишла само у једном правцу: рукописи су путовали од

⁶ Састављеном од др Драгана Жунића, редовног професора Факултета уметности у Нишу, тада у звању ванредног на Филозофском факултету, мр Ђокице Јовановића, онда главног уредника нишке *Градине* а данас ванредног професора Филозофског факултета у Београду, и мр Ненада Поповића, још и сада асистента Филозофског факултета у Нишу.

⁷ О том талентованом босанском Србину, који је остао у Сарајеву, ништа нисам чуо скоро деценију и по, да бих га овог лета препознао на страницама НИН-а (26. 07. 2007, стр. 39-41), но сада као – Уга Влаисављевића. – Филозоф и писац интригантне књиге *Лейоглава и универзитет* (2003) прекрстио је име.

⁸ Подробније описано у *Скици за портрети Марка Кершевана* (Ђорђевић, 2007д).

⁹ Штампано поводом моје књиге *О религији и атеизму*. О књизи и уз њу, у темату *Религија и атеизам*, писали су још Ј. Јукић, Н. Скледар, М. Кершеван, С. Зриншчак, М. Јевтић, Ј. Свитек и М. Благојевић.

Сарајева к Нишу – ретко, односно никада у обрнутом смеру. Хоћу да верујем да су томе “кумовале” моје уредничке позиције, приређивачке склоности и наглашене организационе активности. (Ето како бих огрешио душу, јер ми, баш кад заврших “Скицу”, Ива пише у мејлу од 9. јула 2007: “Коначно смо договорили с Американцима за постдипломске студије из области религије. Погледај о томе на www.cps.edu.ba. Види предмет којег ћу ја водити /о религијама савременог свијета/ и одабери тему која би Ти одговарала. Волио бих да гостујеш на том студију. О детаљима има времена да се договоримо. Јави се, прије него што одеш на одмор. Поздрав од Цвитковића.”)

Књига миљеница

То је *Рјечник религијских појмова* (Сарајево: с. издање, 1991). А зашто да не буде *Марксистичка мисао и религија* (Сарајево: Свјетлост, 19806), сећајући се доба “када смо сви били марксисти”; онда, доиста међу бољим нашим уџбеницима, *Социологија религије* (Сарајево: Босна публик, 1995; три издања), чији сам рецензент био 2004; или *Конфесија и рај*, за коју је добио награду Факултета политичких наука као за најбољу књигу у 2004. г. и о којој сам на ASN Conference Globalization, Nationalism and Ethnic Conflicts in the Balkans and its Regional Context (Београд, септембар 2006) беседио као о *најпошћенијем* рукопису о босанском рату; па и *Друштвена мисао у светим сјисима* (Мостар, Сарајево: с. издање, 1997), корисна социолозима религије који, наспрот богословима и историчарима религије, нису тако директно на њих упућени?

Но на *Рјечник* типујем из два разлога: емотивног и религиолошког – ни малкице због тога што сам рецензирао издање из 2005. – и недавно сам их описао (Гавриловић и Ђорђевић, 2005:16): “Када се 1991. године појавило прво издање ‘Рјечника’, ја сам у часопису *Nissa*, који је тада излазио у Нишу под мојим руководством, написао критички приказ. Од ставова изнесених у том приказу ни данас не одустајем: био је то редак подухват, када на простору читаве тадашње Југославије ми нисмо имали таквих дела. Била је штампана књига *Религије свијета* у Загребу и тек се појавила *Енциклопедија живих религија* код ‘Нолита’. Али, и са постојањем тих књига наши су аутори морали да дописују одреднице везане за православље, па и за православље на Балкану, а и ислам је био доста занемарен. Коректности ради, треба споменути од стране православног аутора Чедомира Драшковића и скроман *Теолошки речник*. Иако књига проф. Цвитковића није енциклопедијског карактера, већ у правом смислу речник са бројним, а кратким, лексикографским одређењима, она се појавила, како видимо, у право време. Врло је важно да се и тада и сада појављује у једном мултиконфесионалном друштву као што је Босна и Херцеговина, да је Цвитковић равноправно, колико је то било могуће, поделио одреднице које припадају трима признатим религијама и конфесијама на овом простору: исламу, католичанству и православљу. Отишао је и корак даље,

па је један број одредница посветио и осталим откривеним светским религијама и другим мањим верама, доприневши тако исцрпности свог речника. Стога претпостављам да ће се врло брзо распродати и ово издање и да ће морати да уследи и треће.”

Домет

Иван је Цвитковић социолог религије свестраног увида. Има ли међу социолозима религије плоднијег делатника? Не, ради ли се о ауторским књигама – написао их је 27¹⁰ – или ако су у питању приређени зборници (пет) и чланци у часописима и зборницима текстова (254). Додуше, ту улази и многи репринт,¹¹ што неумољиво сведочи о њему као радо читаном писцу и утицајном ствараоцу. Да ли је међу нама неко ко се као Цвитковић посвећивао тако разноврсним темама? Нема таквог, спомену ли се само неколике проблемске области. Јер, међу другим, он је дубоко проучавао: конкретне личности – Мирослава Крлежу и Алојзија Степинца – и те како важне у култури једног народа и његовог односа према иним народима и њиховим религијама и вероисповестима; монополистичку *јолијичку сџранку* – Савез комуниста Југославије – и те колико пресудну за положај религије у бившој нам држави; преовлађујући *свејоназор* – марксизам – стављен у идеолошку основицу свег друштва, тиме и у темеље односа према вери; *религијску јанораму* – верске заједнице у БиХ – без чијег је непосредног познавања мањкав сваки напис о религијско-црквеном комплексу; класичну *религиозност* – религијску свест и религијско понашање и удруживање – што је “домаћи” задатак икојег социолога религије; *друшћивеност* религија – друштвену мисао у светим списима – да би се подсетило на то за шта су оне уопште ту; *системе* религија света – њихово устројство и наук – да се установе сличности и разлике; *вероисповедну* позадину сукоба – рат у БиХ – која је несумњиво постојала; *национални идентитет* свога народа – на случају босанских Хрвата – у којег религија јесте јак градивни елемент... и пуно тога још.

Искреније срочено: о чему ма није проф. др Иван Цвитковић писао, и може ли му се по тој издашности неко макар приближити!? Зар није по много чему *шрајно задужио* нашу дисциплину. – *И због тога је, без двојбе, већ дуго времена најбољи босанско-херцеговачки социолог религије, знан и цењен диљем Балкана.*¹²

¹⁰ На путу је 28. публикација: *Социјално учење у религијама.*

¹¹ *СКЈ и религија* (1982, 1985), *Тко је био А. Сџејинац* (два издања 1986), *Религија: ишћања и одговори* (1983, 1986), *Рјечник религијских јојмова* (1991, 2005), *Социологија религије* (1995, 1996, 2004) и *Религије савременог свијета* (1999, 2002, 2005а).

¹² Изабрао је за наследника Д. Абазовића, талентованог помоћника, који, усаврши ли се како треба, има шансе да настави његово дело.

Одважан човек

Ранији југословенски оријентисан омладински руководилац и политички делатник – одувек комуниста и отворени марксиста – не одустајући од годинама гајеног вредносног склопа, показао се *одважним човеком* у пред-, ратном и поратном босанском периоду. Отворено радећи на сузбијању конфликта, одбио је да му се прикључи када је прокључао – јер то није био “његов” рат – прилично рескирао за време борбених дешавања и високоморално дочекао мир. Оставши у Сарајеву, и у “миру” приноси миру као редак интелектуалац од величине који, залажући се за вишеконфесионалну Босну, упорно промовише мулти- и интеркултурализам, верски дијалог, толеранцију и екуменизам. Није без идентитета и ентитета, али му не сплашњава – многи једва чекају – критички став према слабостима своје нације и вероисповести.

Е, такав Цвитковић, неомиљен код националних душебрижника, ратних профитера и сатрапа свакојаким фела, јесте радо примљен у социолошком братству. Стасит и пријатан, шармер и вицкаст, центлмен и сусретљив, умерен у “ићу и пићу” – он свако окупљање преиначи у дружење за незаборав. Што не обелоданити – и женама се допада.

И лична нота: као млађани социолог религије на време сам упознао и препознао проф. Ивана Цвитковића, отпрве прихватио колегу од кога се да доста тога научити – дакако, и о животу уопште – да не помињем несрећни рат, за чије трајање смо непрестано били у посредном контакту, изналазећи неуобичајене и тајновите канале и пречице да дотуримо један другом новоизашлу социолошку књижевност из Хрватске и Босне и Херцеговине, односно Србије. *Пресрећан сам што имам за пријатеља тако драгу особу.*

Последње виђење

Босанска трагедија је прекинула непосредну комуникацију и она се за то време одвијала преко заједничких познаника.¹³ Тек што је утихнуло оружје, одмах смо се видели у “вилином граду” (1997. и 1998), да би се предивни сусрети умножили. Бирам три.

Два пута смо гостовали у Словенији, дакле – за обојицу сада у иностранству. Једном, 1998, захваљујући пажњи др Флереа, који је на Правном факултету Универзитета у Марибору успео да окупи завидан број социолога религије из свих бивших југословенских република на тродневну конференцију о стању и перспективи конфесионалне веронауке у јавном школству. Четири епизоде су ми урезане у памћење: Цвитковићево објективно представљање ситуације око инсистирања, притиска чак, да Срби, Хрвати и Бошњаци пона-

¹³ У одељку пишем о “последњем виђењу” у смислу последњих сусрета пре завршне верзије “Скице”, а не тако као да их уопште више неће бити.

особ уведу и контролишу најобичнију верску поуку, чисто конфесионално постављену – православну, римокатоличку, исламску – која не би марила за ину, ону комшијску религију или вероисповест, камоли за неку тамо удаљену верску праксу, и става ретких интелектуалаца да се инсталира *религијска култура* или *култура религија*, као нешто што је далеко примереније босанским приликама; наступ доц. др Синише Зриншчака¹⁴ о положају и резултатима конфесионалног вероучења у Хрватској, који је, иако поткрепљен подацима и мајсторски изведен, очито “навијао” у правцу: црквено поучавање школске деце и младежи јесте “најзад пронађена мудрост”, док су судионици очекивали и некоју критичку опаску од социолога религије таквог формата; моја интервенција на тираду господина Радована Дамјановића¹⁵, црногорског делегата, којом је без трунке повода “осуо паљбу” на Србију и Српску православну цркву јер тлаче браћу и не дозвољавају јој да развије верске могућности; и до касно у ноћ вансимпозијске седељке с проф. Цвитковићем и проф. Петрем Георгиевским, водећим македонским социологом.

Наредног смо наврата, од 23. до 25. фебруара 2001, походили Блед на позив др Силва Деветак, професора Правног факултета у Марибору, и присуствовали међународној конференцији *Демократија, људска права и заштити њих припадника етничких и верских мањина у Југоисточној Европи*. (Тако огромне скупове¹⁶ – од Рогашке Слатине и Бледа, преко Београда и Скопља, па све до егзотичног Кишињева /Молдавија/ – а на свим сам учествовао, могао је да организује, и да за њих приволи људе с још свежим “ратним ранама”, једино др Деветак, човек невероватне снаге и ентузијазма.) Бити за Цвитковићевим столом у ексклузивном бледском хотелу изистинско је задовољство, размењивати наставничко и професионално искуство социолога религије и већи је ћар, у “тројку”¹⁷ расправљати оно што нас скупа чека на стази јединственог европског образовног простора јесте најголемији добитак.

Обезбедио сам трећу згуду, тј. радни сусрет на XV спрату Београђанке, 4. јуна 2001, понудом да одржи предавање “Улога религија и конфесија у предратно, ратно и поратно време у Босни и Херцеговини” на последипломском курсу *Религија: њачка културног сјајања или раздвајања?*, који сам

¹⁴ Срећан сам био и због виђења са млађим пријатељем, који је у међувремену изузетно напредовао и данас је најпознатији хрватски социолог религије у међународним сразмерама.

¹⁵ Добро сам проценио ситног каријеристу – отад је увек “нешто” у тамошњем министарству образовања – који оптуживањем Срба и Србије добија поене за опстанак у номенклатури.

¹⁶ Конференцији је присуствовало више од 150 стручњака, активиста покрета за људска права и мировних покрета, чланова мањинских група, великодојстоница из свих већих верских заједница, службеника и владиних званичника из земаља Југоисточне Европе, а такође и представника заинтересованих међународних владиних и невладиних организација.

¹⁷ Придруживао се амерички колега Џејмс Х. Сетервајт (Satterwhite), припадник квекерске заједнице, професор на Блафтон универзитету, који нас је добрано уздрмао страхом за намештење – приближавало му се време избора предмета, а студенти се не морају одлучити за његове.

осмислио и водио¹⁸ за онда чувени ААОМ (Алтернативна академска образовна мрежа). Иван је, нашавши се у сјајном друштву гостујућих наставника – академика Владете Јеротића, проф. др Ђуре Шушњића, проф. др Радише Антића, др Андрије Копиловића и ефендије Хамдије Јусуфспахића – добио највише оцене магистраната. Да ли сам сумњао у такав исход? Ни у сну, знајући Цвитковићеве предавачке квалитете.

Све у свему, са Ивом се гледам бар годишње на конференцијама – до сада их је 14 одржано¹⁹ – *Југословенског удружења за научно истраживање религије* (ЈУНИР), чији сам оснивач и први председник, и које сам до летос директно усмеравао.²⁰ Он јесте од социолога религије са негдашњег југословенског простора најревноснији сарадник ЈУНИР-а и редован учесник његових скупова.²¹ (То ценећи, као и шездесет година живота и рада, Удружење му је 2005, на XII конференцији у Сирогојну, приредило скроман омаж и промовисало друго издање *Рјечника религијских појмова*.²²) С узбуђењем очекујем Иванов овогодишњи долазак, октобра 2007, чему се радује и многи нишки социолог.

Цвитковићева искрица за социологе религије

“Социолог код религије истражује оно што је доступно искуственој евиденцији. Тако он не може изучавати виле, вјештице, духове јер не може утврдити индикаторе уз помоћ којих би се емпиријски утврдило постоје ли

¹⁸ У томе ми је зналачки помагала Маријана Филипковић, изненађујуће спремна – а млада – особа; била асистент на Филозофском факултету у Косовској Митровици, да би прошлог лета напустила земљу и отишла да гради каријеру у Уједињеном Краљевству. – Тиме штети ионако кадровски угрожена српска социологија религије.

¹⁹ Ред је да се и остали социолози религије упознају бар с њиховим насловима: *Религија – рат – мир*, 1994; *Религија и развој*, 1995; *Религија – црква – нација*, 1996; *Етнорелигијски односи на Балкану*, 1997; *Веровања, организација и деловање религијских заједница и покрета*, 1998; *Хришћанство – друштво – политика*, 1999; *Две хиљаде година хришћанства на Балкану*, 2000; *Вере мањина и мањинске вере*, 2001; *Културни и етнички идентитети у процесу глобализације и регионализације Балкана*, 2002; *Религијска култура Рома*, 2003; *Мисионарење, преобраћање, прозелитизам*, 2004; *Религија и глобализација*, 2005; *Протестантизам на Балкану*, 2006; и *Ислам на Балкану*, 2007.

²⁰ Сва је прилика да ћу бригу о њему пренети на Драгана Тодоровића, далеко млађег и све предузимљивијег нишког социолога религије, јер је већ доказао да зна водити рачуна и о општем социолошком добру.

²¹ Вреди пописати Цвитковићеве реферате: “Нација и конфесија у рату (на примјеру рата у БиХ 1991-1995)” (1997:45-56); “Однос религијских учења према народу-нацији (социолошки модел)” (2001:62-66); “Однос између националног и професионалног идентитета” (2002:123-126); “Notes on Romas' Religious Beliefs” (2003:27-30); “Relations Between Christians and Muslims (The Case of Balkans)” (2004v:33-39); “Theme: Religion and Globalization” (2005b:17-25); “The Relationship of ‘Historical Based’ Religious Communities Towards Protestant Communities” (2006:51-59).

²² Сем њега и мене, говорили су још Д. Гавриловић и М. Млакар (Гавриловић и Ђорђевић, 2005:15-19).

оне или не постоје. Он неће истраживати (не)истинитости религијског учења. Да ли је католичко, исламско, православно и сл. Учење (не)истинито – то није предмет социолошког проучавања. Социолог се, такођер, неће упуштати у то да ли је ислам боља религија од кршћанства или обратно: да ли је кршћанство боља религија од ислама. Без обзира на лични однос социолога према религији, он не може, у свом социолошком раду, вршити напад на религију.”

Књижевност

1. Vlaisavljević, U. 2003. *Lepoglava i univerzitet. Ogledi iz političke epistemologije*. Sarajevo: Centar za interdisciplinarnе postdiplomske studije Univerziteta.
2. Гавриловић, Д. и Д. Б. Ђорђевић (прир.) 2005. *Религија у вртилозима глобализације*. Ниш: ЈУНИР, Свен.
3. Ђорђевић, Д. В. 1984. *Beg od crkve*. Nota: Knjaževac.
4. _____. 1985а. “Национално и религијско на селу”. *Свеске* 3(9):216-220.
5. _____. 1990. *O religiji i ateizmu. Prilozi sociologiji religije*. Niš, Beograd: Gradina, Stručna knjiga.
6. _____. (прир. и уводну студију написао) 1991. *Православље између неба и земље*. Ниш: Градина.
7. _____. (прир. и уводну студију написао) 1994. *Повратак светог?* Ниш: Градина.
8. _____. (прир. и уводну студију написао) 1997. *Искушења атеизма*. Ниш: Градина, ЈУНИР.
9. _____. 1998. Proroci “nove istine”. Sekte i kultovi – šta treba da znamo o novim religioznim pokretima? Niš: JUNIR, Društvo za zaštitu mentalnog zdravlja dece i omladine.
10. _____. 2003а. “Речнички извод из социологије религије.” *Теме* 27(3):355-360.
11. _____. 2003б. О “скривеном” пријатељству и још понечему, у: *Веселин Илић или истина о нејојодобном пријатељству*, стр. 11-20. Ниш: ЈУНИР и др.
12. _____. 2004. Tri stanovišta o novim religioznim pokretima, у: Ajlin Barker *Novi religiozni pokreti: praktičan uvod*, стр. 325-369. Niš: Zograf.
13. _____. 2005. Manjinska vera, manjinska verska zajednica i vera manjina: pokušaj razjašnjenja, у *Dijalogom do mira*, стр. 340-348. Split: Franjevački institut za kulturu mira.
14. _____. 2006а. “Sociologija religije i verska tolerancija: o čemu ide reč.” *Religija i tolerancija* 5(6)9-12.
15. _____. 2006б. “Скица за портрет ЈУ социолога религије: Јаков Јукић (1933-2006) – социолог религије великог приноса.” *Теме* 30(4):725-731.
16. _____. 2006в. Religijsko-crkveni kompleks u postoktobarskom periodu, у: *Pet godina tranzicije u Srbiji*, II, priredio S. Mihajlović, стр. 239-253. Beograd: Socijaldemokratski klub i Fondacija Fridrih Ebert.
17. _____. (прир. и уводну студију написао) 2007а. *Муке са светим – изазови социологије религије*. Ниш: Нишки културни центар.
18. _____. 2007б. “Скица за портрет ЈУ социолога религије: Срђан Врцан (1922-2006) – социолог религије светског угледа.” *Теме* 31(1):139-150.

19. _____. 2007в. “Скица за портрет ЈУ социолога религије: Штефица Бахтијаревић (1936-) – социолог религије замашног утицаја.” *Теме* 31(1):151-158.
20. _____. 2007г. “Скица за портрет ЈУ социолога религије: Никола Складар (1942-) – социолог религије далекосежног трага.” *Теме* 31(1):159-166.
21. _____. 2007д. “Скица за портрет ЈУ социолога религије: Марко Кершеван (1942-) – социолог религије проницавог увида.” *Religija i tolerancija* 7(7):7-15.
22. _____. 2007ђ. “Скица за портрет ЈУ социолога религије: Есад Ћимић (1931-) – социолог религије изворне мисли.” *Теме* 31(2):439-449.
23. _____. 2007е. “Скица за портрет ЈУ социолога религије: Никола Дуганџија (1933-) – социолог религије ретке имагинације.” *Теме* 31(2):451-456.
24. _____. 2007ж. Друштвена удаљеност од Рома. Покушај интердисциплинарног проучавања, у *Друштвена удаљеност од Рома: етничко-религијски оквир*, Д. Тодоровић, стр. 11-27. Ниш, Н. Сад: ФФ, Стилос.
25. _____. 2007з. *I vera i uteha – vredan prinos istraživanju religijske prakse (pogovor), у Vera i uteha – istraživanje religijske prakse u Subotici*, В. Ковачевић, стр. 129-149. Subotica: Otvoreni univerzitet.
26. Ђорђевић, Д. Б., Тодоровић, Д. и Љ. Митровић (прир.) 2007. *Ислам на балканској већпрометини*. Ниш: ЈУНИР.
27. Mimica, A. i M. Bogdanović (прир.) 2007. *Sociološki rečnik*. Beograd: Zavod za udžbenike.
28. Cvitković, I. 1980a. *Bilješke o religiji*. Sarajevo: Oslobođenje.
29. _____. 1980b. *Marksistička misao i religija*. Sarajevo: Svjetlost.
30. _____. 1982. *SKJ i religija*. Beograd: Radnička štampa.
31. _____. 1983. *Religija: pitanja i odgovori*. Sarajevo: Centar za društvene djelatnosti RK SSOBiH.
32. _____. 1986a. “Читање традиције. Верска штампа и њен однос према културној и религијској свести у нас.” *Градина* 21(1-2):105-109.
33. _____. 1986b. *Tko je bio A. Stepinac*. Sarajevo: Oslobođenje.
34. _____. 1991a. *Rječnik religijskih pojmova*. Sarajevo: Vlastita naklada.
35. _____. 1991б. “Развијати социологију религије.” *Градина* 26(5-6):217-224.
36. _____. 1991в. “Православни међу католицима и припадницима ислама у Босни и Херцеговини.” *Nissa* 20(3-4):327-346.
37. _____. 1997. “Нација и конфесија у рату (на примјеру рата у БиХ 1991-1995)”, у *Etno-religijski odnosi na Balkanu*, стр. 45-56. Ниш: JUNIR.
38. _____. 2001. “Однос религијских учења према народу-нацији (socio-loški model)”, у *Учење, организација и деловање верских заједница и покрета*, приредио Д. В. Ђорђевић, стр. 62-66. Ниш: JUNIR, Zograf.
39. _____. 2002. “Однос између националног и конфесионалног идентитета”, у *Културни и етнички идентитети у процесу глобализације и регионализације Балкана*, приредили Љ. Митровић, Д. Б. Ђорђевић и Д. Тодоровић, стр. 123-126. Ниш: ЈУНИР, Пунта.
40. _____. 2003. “Notes on Romas' Religious Beliefs”, in *Roma Religious Culture*, edited by D. V. Đorđević, pp. 27-30.
41. _____. 2004a. *Sociologija religije*. Sarajevo: DES.
42. _____. 2004b. *Konfesija u ratu*. Sarajevo: Svjetlo riječi.

43. _____. 2004v. "Relations Between Christians and Muslims (The Case of Balkans)", in *Evangelization, Conversion, Proselytism*, edited by D. Todorović, pp. 33-39. Niš: YSSSR, KSE, Punta.
44. _____. 2005a. *Religije suvremenog svijeta*. Sarajevo: DES.
45. _____. 2005b. "Theme: Religion and Globalization", in *Religion and Globalization*, edited by D. Gavrilović, pp. 17-25. Niš: YSSSR, Sven.
46. _____. 2006. "The Relationship of 'Historical Based' Religious Co-mmunities Towards Protestant Communities", in *Protestantism on the Balkans in the Past, Today and the Future*, edited by T. Branković and D. B. Đorđević, pp. 51-59. Niš: YSSSR, FME, Punta.
47. _____. 2007. "Муке са светим на примјеру данских карикатура", у: *Муке са светињим*, приредио Д. Б. Ђорђевић, стр. 185-195. Ниш: Нишки културни центар.

Dragoljub B. Đorđević

A Sketch for a Portrait of YU Sociologist of Religion Ivan Cvitković (1945-) – a Versatile Sociologist of Religion

Summary

A sketch for the portrait of Ivan Cvitković, Bosnian sociologist of religion. This is the eighth in the series of ten portraits of former Yugoslav religion sociologists, who laid the foundations of modern sociology of religion in the Balkans. In addition to, the author lists ten other most important sociologists of religion: Štefica Bahtijarević, Srdjan Vrcan, Nikola Dugandžija, Jakov Jukić, Marko Kerševan, Nikola Skledar, Esad Ćimić, Sergej Flere, and Djuro Šušnjic. The author, himself a mid-generation sociologist of religion, having been a friend with all – while some were also his teachers – uses informal intonation and style to describe the friendship, relationship, cooperation, and also the scope of their work as scientists. The method was also used in the sketch for a portrait of Ivan Cvitkovic.

Key Words: Ivan Cvitković, Sociology of Religion, Portraits of Yugoslav Sociologists of Religion, Life and Work of Yugoslav Sociologists of Religion, Scope of Yugoslav Sociology of Religion